

MOĞOL KANUNLARI

Yazan : Curt ALİNGE

Çev.: Prof. Coşkun UÇOK

4. Kesim HALHA - CIROM

Yukarıda başka yerde (II. Bölüm, 4. Kesim) açıklanmış olduğu üzere bu kanun mecmuasının yalnız dış yapığını, yani sekiz büyükçe ayrıntı bulunduğunu ve maddelerinin serlevhalarını, bir de bunun yazmasını bulmuş olan Prof. Yamtsarano'nun muhteva hakkında yayınlamış olduğu bazı küçük mülâhazaları bilmekteyiz. Bu durumda, bu kanunu etrafıca incelemenin imkânsız olduğu açıktır. Hattâ Riaz'ın yaptığı gibi, asıl kanunun sistemsiz sırasına göre bütün serlevhaları bildirmenin de bir faydası yoktur; çünkü bir çok durumlarda, serlevhaların ihtiva ettiği birkaç kelime, kaidelerin muhtevası şöyle dursun, bunların mahiyetleri hakkında bile bir fikir vermekten uzaktır. Bununla beraber bu incelemenin IV. ekinde, (yalnız) muayyen bir hukuk alanına aidiyetleri serlevhalardan anlaşılan kaideleri sistemli bir şekilde sıralamak denemesi yapılmıştır. Bahse konu olan şey kaidelerin serlevhalarının büyük bir kısmı olduğundan, böylece hiç olmazsa — tahmini de olsa — kanun koyucunun ne ile uğraştığı hakkında bir fikir edinmek mümkün olmakta; yalnız, yazmayı bulmuş olanın bize daha yakın bilgi vermiş olduğu hususlarda, kaidelerin maddi muhtevası hakkında bilgi elde edilmektedir.

Böylece bu kanun mecmuasının şimdi girişeceğimiz incelemesine daha başlangıçta dar bir çerçeve çizilmiş bulunmaktadır. Bu incelemede Yamtsarano'nun bize bildirmiş oldukları ve mümkün olduğu nispette, daha önce incelemiş olduğumuz moğol kanunlarının karşılaştırılması ile yetinilecektir. Bununla beraber, şunu unutmamak gerekir ki, Halha - Cirom bunlardan hiçbirinin bir devamı olmayıp daha önce incelemiş olduğumuz kanunlarla Halha - Cirom'un müşterek temelleri olarak yalnız eski Moğol örf ve âdet hukuku bahse konu olabilir.

Serlevhalar (IV. ekde) şöylece sıralandırılmışlardır : — (A) Özel hukuk : (I) Borçlar hukuku, (II) Ayni haklar, (III) Aile hukuku, (IV) Miras hukuku; (B) Ceza hukuku; (C) Usûl hukuku; (D) Asilzadelerle ilgili kaideler; (E) Rahipler ve manastırlarla ilgili kaideler (a — Bogdo - Gegên, b — Rahipler, c — Manastırlar); (F) İdare hukuku; (G) Askeri hukuk.

Metindeki incelememizde, bu kitabın programı çerçevesine uyarak yalnız Özel hukuk, Ceza hukuku ve Usûl hukuku ile yetineceğiz¹.

1. §

I — BORÇLAR HUKUKU

OMK'da adı geçmiş olan iki bağit tipi - karz ve istisna bağitları - Hal-ha - Cirom'da mevcut değildir. Buna karşılık çalışan hayvanların kirası ile Çinlilerden ve Ruslardan veresiye satın alma bahse konu olmuştur. Bunlardan birinci bağit tipi herhâlde, zengin Lamalar ve rütbe sahipleri tarafından ulaştırma işleri için kiralanan develer hakkında konulmuş olmalıdır. Çinlilerden ve Ruslardan veresiye satın alma, ancak ilgili merciin müsaadesiyle mümkün idi. Borçlu borcunu ödemeyince, ceza olarak bir at vermesi gerekirdi ve alacak da icra yoluyla tahsil edilirdi².

II — AYNİ HAKLAR.

Lukata - OMK'nın aksine - burada yalnız, bulunmuş olan yabancı hayvanlara inhisar ettirilmemiş, ayrıca ve genel olarak hükme bağlanmıştır: Bulunan eşyanın değerinin üçte biri bulucuya aittir³. Yurt'un kurulmasıyla birlikte bir de biçme hakkı doğardı. İki kişi aynı zamanda yurtlarını kurmuş olurlarsa, bu hak, ilk önce havaya bir ok atmış olana veya nizalı toprağa kırbaçla vurmuş olana ait bulunurdu. Bu hakkın ne büyüklükte bir alanı kapladığını bilmiyoruz. - Otlatma hakkı bakımından, otlayan hayvanların iki Harat-sagan uzaklıktaki bir çizgiyi geçemeyecekleri hususunda bir hüküm konulmuştur. Bir Harat-sagan (Hara=kara, sagan=ak) karanın akdan ayrıt edilebildiği uzaklıktır. Bu hükümden açık bir bilgi edinmek tabiatıyla mümkün değildir; çünkü biz ne bunun nereden itibaren (hayvan sahibinin yurdu mu?) ölçüldüğünü, ne de sınırın genişliğinin ne olduğunu biliyoruz.

III — AİLE HUKUKU

Aile hukuku hakkındaki hükümlerin muhtevası hakkında yakın bil-

1) Asiller ve rahipler için konulmuş bulunan bütün hükümler incelememizin dışında bırakılmışlardır (D ve E); bununla beraber Yamtsarano'nun müshadedeleri mevcut olan hususlar ilgili bölümlerde ekde gösterilmiştir.

2) Eğer bağit resmî makam tarafından onanmamış ise, her hâlde alacaklı bu bağitla dayanarak dâva açamıyordu. Buna benzer bir hüküm birkaç yıl önceye kadar Moğolistan Halk Cumhuriyetinde, yabancı prenslerin Moğollarla yapmış oldukları nakliyat bağitları hakkında cari idi: Böyle bağitlar ancak ilgili makam tarafından onandıktan sonra hüküm ifade ederlerdi.

3) Bu hâlde her hâlde karam gelmiş veya ak gelmiş her şeyin her şeyi...

gimiz yoktur. Batı Moğollarında olduğu gibi, burada da asillerin evlenmesi hakkında hususi hükümler (bk. D 3) vardı; fakat bunların teferruatı hakkında da birşey bilmemekteyiz. Oğulların hayatı bakımından babanın velâyet hakkının sınırlandırılması hususunda (Nu. 3) mevcut hükümleri OMK'da da görmüştük (bk. B I 4, 4, § II).

IV — MIRAS HUKUKU

Halha - Cirom'un miras hukukuyla ilgili biricik hükmü, Yasa'dan beri bildiğimiz, babaların daha hayatlarında oğullarına miras haklarını vermeleri hususundadır. Böyle bir muamele vuku bulduğu zaman, teşcil etmesi için ilgili mercie haber verilmesi mecburiyeti vardır.

2. §

CEZA HUKUKU

Suçların adları, OMK'dan bildiğimiz suçlara ilâve olarak rahip sınıfının tesiriyle kabul edilmiş oldukları açıkça görülen birkaç suçun da mevcut olduğunu göstermektedir: Mezar telvisi⁴, kutsal olmanın bazı yerlerde hayvan kesimi ve bazı belli hayvanların kesilmesi (sıhhatli at, gri kaz, yılan, kurbağa, yaban keçisi yavrusu, çayır kuşu ve kapek). Katil suçlarındaki sığınma hakkı da gene Budizmin tesirini göstermektedir: Kaatil, Bogdo - Gegên'in mülklerinden birinin içine kaçınca onun himayesine mazhar olurdu. OMK'ya nispetle şu suçlar da yenidir : irtikâp (mahkeme ulağının hizmet atını satması) ve çeşme veya kuyuların pisletilmesi (Cezası : genç bir at ve bir inek).-

Ceza çok kere hayvan başına göre ölçülmektedir. Kaide olarak bilinen 9 veya 5 sayısı vardır ve 9 hayvan, dört büyük boynuzlu hayvan ve beş 3 yaşında koyun; 5 hayvan ise 2 boynuzlu hayvan ve 3 koyun demektir. Bunların yanında hürriyeti sınırlandırılan cezalar (Mecburi iş),

4) Budist doktrinine göre insan cesetleri toprak, ateş, su, hava ve odun elemanlarına terk edilmek gerekirdi. Böylece ceset gömülebilir, yakılabilir, suya atılabilir, asılabilir veya bir ağacın gövdesindeki boşluğa bırakılabilir. Bu şekillerden hangisininin bahse konu olduğunu Lamalar ölünün doğum yılına göre tayin ederlerdi. Moğolstanda Budizmin ilk zamanlarında bu ölü kaldırma şekillerinden hepsinin sıkı sıkıya uygulandığı anlaşılmaktadır (bk. Pozdneyeff, S. 465), toprağa gömme, atelâde bir adamın mezarının telvis edilmesine kırbaç darbesi cezası verildiğine göre, o zamanlar yüksek rütbedeki şahıslara mahsus bir ölü kaldırma şekli değildi. Ancak çok geçmeden, her hâlde ülkenin özel toprak şartlarına uymak mecburiyeti meydana çıktı, (kısmen sert bir şekilde donmuş toprak, ayrıca çok kere toprak kazmak için gereken araçlar yoktur, akar sulara mesafeler çok uzaktır, bozkırlarda ağaç bulunmaz). Çünkü geçen yüzyılın başında bile Hyakinth (Aufzeichnungen T. I S. 186 v. öf.) - ay.ı şey son zaman-

cismanî (kırbaç darbeleri) cezalar ve belli ağırlıkta gümüş olarak ödenen para cezaları vardır.

Cezanın yanında, kaide olarak tazminata da hükmedilmektedir. Bundan başka mahkûm daima bir nevi poena pacis - çok kere seçkin bir hayvan - ödemek mecburiyetindedir; bu lanunu ihlâlâ cesaret etmiş

dâvalarda diğer yol arkadaşları, (c) memur ile arabacısı, herhangi birinin taraf olduğu dâvalarda, (d) tarafların komşuları, (e) tarafların herkesçe bilinen dostları. - Ateş denemesi, Batı Moğollarda olduğu gibi, erimiş hâle getirilmiş kurşunla yapılırdı (bk. III. Bölüm, 3. Kesim, 3. not. 46).

Dâva sırasında sarhoşluk disiplin cezası ile cezalandırılmaktadır.

İnfaz, OMK'da olduğu gibi dâvacının işi değildi, bilâkis mahkeme elçisi tarafından ve on gün içinde uygulanırdı.

OMK'da olduğu gibi burada da bir sıra hükümler hayvan hırsızlığı ile ilgili idi. Bir şüpheli kişinin görülmesi keyfiyeti komşudan komşuya haber verilmek mecburiyetindeydi (OMK, B. III, 3. § da da böyledir). Suçüstü yakalanan hırsız zincire vurulabilirdi, ancak hırsızlık için kullanılan araçlar bakımından himayeye uyructu (ayak bağları, yular, ip-ler v.s. gibi), bunlar her hâlde müsadereye uyruk değildiler. Hırsızın elinden, çalınmış malı alanlar, bunun bir kısmı üzerinde hak iddia edebilirlerdi.

5. Aynm

MOĞOLİSTAN İÇİN ÇIKARTILMIŞ ÇİN KANUNLARI

ÖNDÜŞÜNCELER.

(1) Çin hâkimiyeti altında Moğolistanın idaresi hakkında. Tarihi bakışta anlatıldığı üzere (bk. yukarıya), Halha, Gerestsenze'nin ardgelenterî zamanında üç aymağa (büyük Hanlığa) ayrılırdı: Tuşetuhan, Tsetsehan ve Dasaktuhan. Bu aymakların herbiri de ayrıca bir sıra Hoşunlar'a ayrılırdı ki, bunlar çok Büyük Hana bağlı bulunan, büyük hanın akrabası bey sülâlelerinin hâkimiyetindeydi⁶. Mançu hükûmeti bu Hoşun sistemini devam ettirdiği gibi, uzun zamandan beri bunda görülmekte olan daima daha çok Hoşun'a ayrılmak yolundaki parçalanmayı teşvik etti; öyleki Hoşunların sayısı 24 den 86 ya çıktı. Bu politikanın bir sonucu olarak, bundan başka, 1725 yılında Tuşetuhan Aymağından bir bölge ayrılarak, dördüncü bir aymak kuruldu ve buna Sain-Noin Aymak adı verildi. Daha sonra yeni idarî bölge olarak, Dış Moğolistan'a Kukunor, İli ve Altay bölgeleri eklenerek, bunlardan her birisi bir aymak gibi organize edildi.

Yavaş yavaş, eski temeller muhafaza edilmekle beraber, idarede bazı değişiklikler yapıldı. Bilhassa bu işe askerî bir mahiyet verildi; öyle ki idare memuru, subay ve hattâ yargıçlar aynı şahıslardan oluyordu.

Hüküm süren beyler 9 dereceye ayrıldılar: Ç'in - vang, Çün - vang,

6) Saltanat en büyük oğula intikal ederdi. Bu beylerden çoğu soylarını Cengiz Hana kadar çıkartmakta idiler.

Bayle, Bayse, Kung ve Taici'lerin 4 derecesi. Dış bakımdan bu derecelerin yalnız Mançu saray teşrifatında bir önemi vardı. Bunun asıl gerçek mânası tabiatıyla "divide et impera" dan başka birşey değildi. Beylerin yanında, ilk doğan oğul olmak bakımından yalnız Bayle, Bayse, Kung veya Taici

Binbaşı), bir teğmen ve 6 küçük subay bulunurdu. Bütün bu askeri şahsiyetleri, daha yüksek bir merciin muvafakatini almaksızın, keyfine göre, Yasak kendi sancagının halkından seçerdi (I. Bölüm, 3. 4 maddeler).

Polislik vazifesini her on yurtta bir zabıta amiri ifa ederdi. Bunlar yalnız kendilerine uyruk olanların durumlarını kontrol etmezler, aynı zamanda kendi memuriyet bölgelerinde bir suç işlendiği takdirde şahsen de sorumlu tutulurlardı (II. Bölüm, 6. madde).

Moğollar'ın işlerine mümkün olduğu kadar az karışmak prensibine uyarak Mançular, Yasak'lara geniş bir özerklik tanımış bulunuyorlar ve yalnız Pekingdeki merkezi hükümetin otoritesini muhafaza etmek için ve yukardan kontrolde bulunabilmek gayesiyle ülkede ancak bir kaç mümessil (kaide olarak Mançu) bulunduruyorlardı. Bunlar içinde birinci mevkii, Dışmoğolistan'daki bütün askeri kuvvetlerin başkomutanı ve Moğolistanın idaresinin kontrol organı olarak Uliasutay'da⁸ bulunan Çinag-Çün almaktaydı. Bunun yanında Uliasutay'da, Kobdo'da ve Urga'da ikişer (bir Mançu ve bir Moğol) danışman (Amban) bulunmaktaydı. Bu Ambanlardan da Urga'da bulunanlar, Tuşetuhan ve Tsetsehan Aymakları bakımından geniş hâkmiyet yetkilerine sahiptiler. Bu yetkiler, askeri birlikleri teftiş etmek hakkı ve doğrudan doğruya İmparatora raporla durumu bildirmek hakkı şeklinde belirmektedir (yalnız, ayrıca önemli olan meselelerde bu raporlar Uliasutay Çiang-Çün'ü vasıtasıyla İmparatora bildirilirdi).

Bütün Dış ve İç Moğolistan'ı ilgilendiren meselelerde kontrol işini Peking'deki Li-Fan-Yüan (sınır bölgelerini idare dairesi) yapmaktaydı.

(II) Halkın sosyal ayrımı. Halk şu dört kısma ayrılmaktaydı :-

(1) Asiller (Saltanat süren beyler, bey ailelerinin bütün üyeleri ve diğer asil sülâlelerine mensup kimseler);

(2) Hürler, yâni asil olmayıp askerlik hizmetine uyruk olanlar;

(3) Esirler ("Hamcilga"), yâni beylerin saray mensupları ve

8) Çiang-Çün'ün Uliasutay'da hüküm sürdüğü tarihi olarak ispat edilmektedir. Bu makam, 18. Yüzyılda Oyratlarla savaşılan Çinlilerin, Batımoğolistan'ın en önemli mevkii olan Uliasutay'da oturan başkomutanlığından meydana gelmiştir. Bundan çok sonra, Moğolistan'da düzen tesis edildikten sonradır ki, Amban mevkileri meydana gelmiştir.

beylere bazı işleri yapmakla mükellef olanlar. Bunlar uygulama alanında hürlerden ayrılmamakta ve hattâ askerlik hizmetine uyruk olmadıkları için onlardan üstün bir durumda bulunmaktadır;

(4) Rahipler⁹.

Çinli kanun koyucular, Moğolistan için kanunlar hazırlarken, bilhassa Moğol beyleri ile Mançu sülâlesi arasındaki münasebetlere ve Moğolistan'ın idare ve ceza hukukunu tanzim etmeğe dikkat etmişlerdir. Bununla beraber usûl hukukuna da, bu kadar geniş olmamakla beraber, emek sarfedilmiş, buna karşılık, Moğolların işleri ile ilgili olduğu için, özel hukukda yalnız aile ve miras hukukuna sathî olarak temas edilmiştir. Biz programımızı özel hukuk, ceza hukuku ve usûl hukuku ile sınırlanmış olduğumuz için, kanunun büyük kısımları böylece incelememiz dışında kalmıştır.

Bundan başka, Çinlilerin Moğolistan için hazırlamış oldukları kanunlar, "Moğol kanunları" olmadıkları için, ancak eski Moğol hukukunu almış oldukları nispette bizim ilgimizi çekmeğe hak kazanırlar. Yalnız özel hukukda ve usûl hukukunda eski Moğol hukuku alınmış olduğundan, aşağıda bunları elimizdeki hükümlere dayanarak daha geniş bir

(1) Evlenme hukuku. Yeni bir hukuk yaratmaksızın, kanun koyucu, OMK'da görmüş olduğumuz eski örf ve âdet hukukuna dayanmaktadır.

Aşağı sınıfların mensupları için başlık olarak hayvanla ölçülen bir

- (2) E v l â t e d i n m e . Evlât edinme için şartlar şunlardır:
(a) evlât edinenlerin çocuksuz olmaları, daha doğrusu evlenme içinde:

vasiyetname ile mirasçı nasbına müsaade etmekte, fakat bunu aşiret mensupları ile sınırlandırmakta ve vasiyetnamenin ilgili makam tarafından tasdik edilmesini şart koşmaktadır.

2. § CEZA HUKUKU

Ceza hukuku, Çinli kanun koyucu tarafından, büsbütün de olmasa oldukça önemli bir değişmeğe uyruk tutulmuştur. Burada şunları tebarüz ettirmek isteriz: Baş suçlu olarak müşevvikin cezalandırılması — ki bu Moğol hukukuna yabancıdır — Çin ceza sisteminin geniş bir şekilde kabul edilmesi, bununla büyük mikyasta ilgili olan, cezaların olağanüstü bir şiddet kespilmesi (OMK'dan bildiğimiz cezaların karşısında), geniş bir şekilde uygulanmaya başlanan ölüm cezasının infazında Çin prensiplerinin kabul edilmiş olması. Bununla beraber, tamamiyle Moğollara has cezalar büsbütün ortadan kaldırılmış değildir: Hayvan verme cezaları daha az ağır suçlarda kaide olarak uygulandığı gibi (Çin'de bulunmayan) kırbaçlama cezası da görülmektedir. Gene de Çinli kanun koyucunun ceza hukukunun tam karakteri Çinlidir.

Bu incelemenin kendisine esamie olduğu zamanı sergimesini göz

önünde tutup Moğol hukukunu anlatmaya devam ederek, kanunun

- (8) Damgalama (IX, 16)
- (9) Malların müsadere edilmesi (IV, 10)
- (10) Diğer mali cezalar (hayvanla ödenen¹², gümüşle, ipekle ödenen cezalar bilhassa yüksek memurlara verilen maaş kesme cezaların da görülmektedir) (XII, 12).
- (11) Memuriyetten azil (IX, 7).
- (12) Hapis (ölüm cezasının infazına kadar, VI, 1).

Hemen hemen bütün Çin ceza sistemi¹³ böylece kanun koyucuları tarafından alınmıştır. Ölüm cezası (Çin'de olduğu gibi Çin hâkimiyeti altında Moğolistan'da da) ancak İmparator tarafından onandıktan sonra infaz edilebilirdi. Genel olarak ölüm cezalarında, adalet bakanlığının teklifi ile bir derece indirme yapılırdı, yani parçalama yerine, kafa kesme, bunun yerine de boğma gibi. Avif imkânı olmadığı hâllerde, ölüm hükmü bir kere de Li-Fan-Yüan (veya adalet bakanlığı) tarafından incelenir ondan sonra İmparatora, onanması için sunulurdu ve bunun arkasından da hemen infaz edilirdi. Kanunda "derhal" infaz edilir denilen hükümler

12) Burada eskiden beri âdet olan 9 veya 5 sayısı çok kere muhafaza edilmiştir; bunun mânasını XII. 1. açıklamaktadır.

13) Çin ceza sistemi aşağıdaki cezaları ihtiva ederdi (söylenmiş olduğu üzere, basamaklı olarak):

I. Ölüm :

1. Vücudün küçük parçalara ayrılması suretiyle, ayrıca erkek ardeğerlerin imhası.
2. Vücudün parçalara ayrılması.
3. Kafa kesilmesi ve kafanın teşhiri
4. Kafa kesilmesi fakat kafanın teşhir edilmemesi ve (a) yüz ton.

bununla ilgilidir. Bir derece indirim mümkün olan hâllerde hüküm onanmak üzere İmparatora ancak güzün sunulurdu ve hükmün infazı da kaideten Aralık başında olurdu. Bu zaman kadar hükümlüler hapishanede kalırdı. Kanunda geçen "hapis edildikten sonra" (VII, 3), "mehilli idam" (VI, 6) veya "güzün mahkeme toplanıncıya kadar" (VI, 1) diyimleri de böylece anlaşılmaktadır.

(II) Onuncu yaşını doldurmuş olan herkes cezaya ehildir (Bu husus XIII, 18 de yalnız hırsızlık için tespit edilmişse de, her hâlde genel mahiyettedir)¹⁴.

Cezaların tebdili de kabul edilmiştir. Msl. bir hayvan ödeme cezasına çarptırılan kimse, bunu ödemekten âciz durumda ise her hayvanın yerine 25 kırbaç darbesi yer (XII, 9).

Hattâ ölüm cezasında bile cezanın bedelini ödemek kabul edilmiştir (XII, 23).

Suç ortaya çıkmadan önce suçlunun suç işlediğini bildirmesi ile ölüm cezasından kurtulmak mümkündür (XII, 22).

Moğol hukukuna yabancı olan "Müşevvik" kavramının kabul edilmiş olması önemli bir yenilik teşkil etmekteydi. Müşevvikler, birkaç kişi tarafından birlikte işlenen suçlarda baş suçlu olarak cezalandırılmakta ve müşevvikin suçun işlenmesinde bilfiil bulunup bulunmaması ve msl. ganimete iştirâk edip etmediği göz önünde tutulmaktaydı¹⁵.

Kanunda bahsedilmiş olan suçlardan şunları tebarüz ettiriyoruz:

- Yaralama (ağır) (VII, 5);
- Hırsızlık (bilhassa hayvan hırsızlığı), şekavet (VI); irtikâp (OMK'daki gibidir: Yolunu şaşırmış ve bulunmuş hayvanın haber verilmemesi; VI, 10, 24);
- Yataklık (IX, 12);
- Maddi zarar (X, 18);
- Hakaret (yalnız beylere ve prenslere, X, 3);
- Tehdit (prenslerin vsr. nin silâh ile, X, 4);
- Zina (X, 14-16);
- Evrakta sahtekârlık (sahte pasaport, V, 3);

14) Çin'de cezai ehliyet yedi yaşında başlardı (vatana hiyanet ve şekavet müstesna). 80 yaşını geçmiş olanlara artık ceza verilmezdi (gene vatana hiyanet ve şekave müstesna) (bk. Alabaster S. 98 v. öt).

15) Çin hukukuna göre, müşevvik, suçlu ve suça iştirâk hakkında daha fazla gibi için bk. Alabaster S. 31 ve öt.

Mezar telvisi (Cezalar ölümlün hayatındaki riithesine göre hasa.

reddeder (ki, bu durumda gene buna baş vurmuş olan cezalandırılmak tadır) veya İmparatora - önemi az olan meselelerde - meselenin yeniden birinci veya ikinci mahkemede görülüp görülmemesi veya - öldürme suçlarında - yüksek bir memurun inceleme (ve karar) için vak'a mahalline gönderilip gönderilmemesi hususunda bir rapor verir. Bu takdirde daha önceki derecelerde bulunan yargıçların cezalandırılmaları gerekir (VIII, 5).

Moğolların Çin'de veya Çinlilerin Moğolistan'da işlemiş oldukları suçlara uygulanacak kanun bakımından, suçun işlendiği ülkenin kanununun uygulanması prensibi kabul edilmiştir (XII, 19).

Herkes şikâyetini şahsen mahkeme kâtibine yapmak mecburiyetindedir; başkası hesabına şikâyette bulunan bir kimsenin şikâyetini dinliyen mahkeme kâtibi cezalandırılır (VIII, 1).

Deliller (keşiften başka) tanıklar ve yemindir¹⁸.

Tanıklık ehliyetinin sınırlandırılmasından hiçbir yerde bahsedilmemiştir; daha önce hüküm giymiş olan hemfiil suçlu, daha sonra baş suçlu aleyhine açılan dâvada bile tanıklıkta bulunabilir (VI, 9).

Yemin¹⁹, bilhassa başka delil bulunmadığı zaman müddeaaaleyh tarafından (XII, 14, 16; VI, 19) veya hısımları tarafından onun yerine (VI, 18) edilen ve temize çıkaran yemindir. Hayvan hırsızlığından ötürü açılmış olan dâvalarda, kendi bölgesi sakinlerinin arasında hırsızın bulunmadığına o bölge memurunun yemin etmesi de aynı cinsten bir yemindir (VI, 24, 27-29); nihayet yemin, hayvan cezasına mahkûm edilmiş bulunan bir kimsenin hayvanı (veya yeter hayvanı) olmadığı hususundaki iddiasının resmî makam tarafından tasdik edilmesi de bir yemin şeklidir (XII, 6, 7). Bey rütbesinde olan kimselere yemin ettirilemez, bunların yerine kendi sancaklarından bir asil yemin eder (XII, 8). Hırsızlık dâvasında, müddeiye yemin verdirilmez (XII, 14).

Mali cezalarda, cezanın yarısı müddeiye aittir (XII, 4); hayvan cezalarında, 9 hayvanda bir hayvan beye düşer; ayrıca müddei ve müd-

18) Kanunda bahsedilmemiş olmakla beraber tarihî olarak tespit etmek mümkündür ki, bunlardan başka işkence de mühim bir rol oynamakta idi ve arka arkaya uygulanması gereken 9 çeşit işkence doğrudan doğruya Çinlilerden alınmış idi (bk. Maiski S. 288).

19) Yeminin çok geniş bir uygulama alanı bulmuş olmasını anlamak için, unutmamak gerekir ki, bu bir çeşit ordal sayılmakta idi: Yalan yere yemin edenin çocuklarını öleceğine inanılırdı (bk. Maiski S. 289).

deialeyhın mensup oldukları bölgenin mahkeme elçileri bu hayvanların bir kısmını ahırlar (XII, 2); müddeinin ta'mininden sonra kalan ise (XII, 4) maliyeye intikal eder ve bilhassa gayretli memurlar arasında bölüştürölmek gerekir (XII, 10).

Dâvanın açılmasından sonra, meselenin taraflar arasında halledilmesi yasaktır (yüksek şahsiyetler için cezası 3×9 sığır, diğer kimseler için 9 sığır); bununla beraber, eğer taraflar meselenin mahkemede halledilmesini istemiyorlarsa, müddeinin ve müddeialeyhın yasakları iki gün içinde meselevi mahkeme dışında halletmek üzere bazı kimseleri tâvin

Şüpheli şahısların evlerinin aranması mümkündür, ancak tanklar önünde olmak gerekir; evin aranmasına müsaade etmemek, hırsızlığın iş-

Çalmış hayvanların zilyetleri, yeminle veya başka bir şekilde, zilyetliklerinin haklı bir sebebe dayanmadığını ispat etmedikçe hırsız sayılırlar. Zilyetliklerinin haklı bir sebebe dayandığını ispat etseler dahi, hayvanları sahibine vermek mecburiyetindedirler. Bunları üçüncü şahıslardan iktisap ettiğini iddia ederlerse, bunlarla yüzleştirilirler (VI, 31, 21).

Hayvan hırsızı, cezayı ödemekten âciz durumda ise, bunu Sancas Taici'si veya hırsız bir memur ise, amirleri öderler (VI, 15).